

sretne ljudski stvor.« (str. 39) A onda se život postupno vraćao u napuštena sela i selišta, bilo je pojedinačnih i skupnih doselidbi pa je velik broj sela, naselja obnovljen. »Stara jezgra slavonskog stanovništva ostala je ipak više ili manje netaknuta uzduž cijele Posavine te u okolici Vinkovaca, Đakova, Našica, Valpova, Miholjca, Virovitice, Cernika i većeg dijela Požeške kotline.« (str. 41—42) Mažuran je — kako je spomenuto — veoma brižno skupio, prepisao i proučio popis stanovništva 1.

Kad je skupio opsežnu građu, Ive Mažuran je odlučio »da uz imena popisanih osoba navedem pojedinačne podatke o broju njihovih sinova, kćeri, braće i sestara, te pokretnoj i nepokretnoj imovini, a na kraju popisa svih osoba iznesem i sumarne podatke o svakom mjestu ili naselju.« (str. 15) Tako je Mažuran postupio s popisom Vukovara, Valpova, Miholjca, Virovitice, Našica, Broda, Požege, Kraljeve Velike i ostalih, te je ta golema građa otisnuta na stranicama od 45. do 555. Taj dio knjige čine *Komorski popisi naselja i stanovništva u Slavoniji 1698. godine*, a služio se Mažuran potrebnim tumačenjima u radovima stranih i domaćih pisaca (Deszö Csánki, György Györffy, Josip Bösenderfer i dr.). U popisu je 491 naselje u kojima je živalj, ali ima 240 nenaseljenih sela i selišta.

Konačno, popis koji je Ive Mažuran objelodanio u ovoj knjizi je prvorazredni dokument koji pomaže proučiti povijest naše Slavonije u doba njezina oslobađanja od Turaka, njezine obnove i početaka novoga povijesnog razdoblja. Knjiga Ive Mažurana je pisana znanstveno, korektno, s potrebnim tumačenjima, u svemu poštuje izvor pa će ovaj piščev rad pomoći svim istraživačima kad budu određivali i utvrđivali slavonsku povijesnu zbiljnost krajem XVII stoljeća. Knjiga pisana »snagom unutrašnjih poriva« (str. 14) je dragocjeni prilog povijesti Slavonije, a popis imena i prezimena svjedoči da je ona uvijek bila naša. I piščeva — jer rad u cjelini, posebice pak uvodna poglavlja, izraz su Mažuranove ljubavi prema slavonskoj, našoj zemlji. No, knjiga Ive Mažurana nameće pitanje: Ne bi li se čim prije trebalo takvim ili sličnim popisom utvrditi čije su u ono doba bile ravnice s one strane Dunava? Bilo bi potrebno obaviti takav posao. Možda nije kasno.

Ante Sekulić

MAKSIMILIJAN VERHOVAC, DNEVNIK (DIARIUM), SV. I (1801—1809)

Izd. Kršćanska sadašnjost, Sveučilišna naklada Liber, ČGP Delo, OUR
Globus, Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu,
Zagreb 1987, 756 str. + višebojni ovitak

Zajednička akcija udruženih zagrebačkih izdavača na objavljivanju Vrhovčeva »Dnevnika« pothvat je od neprocjenjive vrijednosti za našu prošlost općenito. Riječ je o suvremenom svjedočanstvu zagrebačkoga biskupa Maksimilijana Vrhovca (1752—1827), u drugoj polovici XVIII. i u prvoj polovici XIX. stoljeća intelektualno najjače, najistaknutije i ključne osobe pret-

preporodne Hrvatske te jedne od najzanimljivijih hrvatskih povijesnih osoba općenito.

Maksimilijan Vrhovac je rođen u Karlovcu 23. studenoga 1752. od oca Josipa Aleksija, časnika i sudionika nasljednog rata (1741—1748) i majke Antonije iz poznate stare hrvatske plemićke obitelji Znika. Osnovnu školu završio je u rodnom mjestu, jedno vrijeme pohađa gimnaziju u Grazu, zatim kao petnaestogodišnjak 1767. polazi u vojnu školu, napušta je i odlazi u zagrebačko sjemenište. Nakon završetka gimnazije — retorike i primanja tonzure i nižih redova koncem 1768, u Beču je završio prvu godinu filozofije. Ostali četverogodišnji studij bogoslovije završio je u Bologni. Tu je postigao i doktorat teologije. Po povratku u Zagreb, iako je bio premlad 11 mjeseci, uz oprost, primio je više crkvene redove. Jedno vrijeme radi u biskupskoj kancelariji, a godine 1776. postao je profesor dogmatike na Akademiji, zatim ubrzo rektor sjemeništa i čazmanski kanonik i vicerektor u sjemeništvu. Godine 1784. postao je kanonik, a 1785. kao tridesetčetverogodišnjak postao je rektor sjemeništa u Pešti, središnje ustanove za odgoj ugarskoga i hrvatskoga svećeničkog podmlatka. Godine 1787. postao je zagrebački biskup i tu je dužnost obnašao puna četiri desetljeća.

Vrhovac je jedan od rijetkih hrvatskih biskupa koji su posebno pridonijeli kulturnom, gospodarskom i općenitom napretku svoga naroda. Pod utjecajem općih društvenih kretanja u Evropi i mađarskoga nacionalnog prepodroda Vrhovac nastoji slično uraditi i među hrvatskim narodom na duhovnom i kulturno-prosvjetnom polju, bori se protiv mađžarizacije i francuskoga osvajanja hrvatskih zemalja. Za tiskanje raznih pisanih djela na hrvatskom jeziku u Zagrebu je 1794. kupio tiskaru, skuplja stare knjige i rukopise, stvara bogatu knjižnicu, reorganizira biskupski arhiv, povezuje se s poznatim evropskim znanstvenicima. U Zagrebu organizira prvu javnu bolnicu i prihvatilište za ranjenike i sirotinju; radi na političkom, kulturnom, prometnom i gospodarskom povezivanju hrvatskih zemalja; bori se za ujedinjenje Dalmacije s Hrvatskom (1797); radi na uređenju Kupe za plovnost do Karlovca; gradi ceste prema moru; uređuje Maksimir; modernizira Stubičke toplice. Od 1809. do 1813. kao banski namjesnik osobito se brine o obrani Hrvatske od francuske i turske opasnosti. Godine 1813. uputio je poziv svećenstvu za skupljanje narodnoga blaga, okuplja umjetnike. Nakon francuske propasti 1815. bori se za ujedinjenje s maticom hrvatskih krajeva koji su bili pod francuskom upravom, što je i uspio 1822. godine. Bori se protiv nametanja mađarskoga jezika u Hrvatskoj itd. Općenito se može zaključiti da je Vrhovac, radeći na buđenju narodne svijesti, na kulturnom, političkom i gospodarskom polju, na ujedinjenju svih hrvatskih krajeva i uvođenju jedinstvenoga narodnog jezika, dao veliki prinos razvitku hrvatskoga narodnog prepodroda.

Za nas je posebno zanimljiv Vrhovčev »Dnevnik«, vođen od 30. prosinca 1800. do 14. listopada 1825, koji se danas čuva u Nadbiskupskom arhivu u Zagrebu u seriji Acta personalia Maxmiliani Vrhovac, u većini napisan na latinskom jeziku, s posebnim umecima na njemačkom, francuskom i talijanskom. Zapisi od 1801. do 1804. dosta su neredovni i fragmentarni, za 1802. nije sačuvana nijedna bilješka u »Dnevniku« i u 1813. nedostaju zabilješke za posljednja četiri mjeseca. Cijeli »Dnevnik«, osim jednoga manjeg dodatka za 1807. godinu, priloga za 1809. i nekoliko zapisa od 22. rujna do 14. listopada 1825, vodio je sam Vrhovac. »Dnevnik« je 1870. nestao iz biskupske

knjižnice, gdje je bio pohranjen, ili je bio zametnut. Njegov pronalazak, vjerojatno, ubrzala je vijest koju je 1898. u »Narodnim novinama« objavio Josip Eugen Tomić jer u studenome 1900. godine Tadija Smičiklas na sjednici »filologijsko-historijskoga razreda« JAZU predlaže da se u zborniku »Starine« izda i »znatni diarij Vrhovčev iz početka 19. vieka«. Godine 1903. u Zagrebu je objavljena monografija »Biskup Maksimilijan Vrhovac (1752—1827)«, koju je priredio Velimir Deželić, služeći se obilno Vrhovčevim »Dnevnikom«. Dnevnikom su se služili ili upozoravali na njegovu historiografsku vrijednost još Janko Barlé (1911), Ferdo Šišić (1925), Stjepan Antoljak (1942), Juraj Lahner (1943, 1957), Miroslava Despot (1957, 1958, 1963, 1966) i Ljelja Dobronić (1972).

Za izdavanje Vrhovčeva »Dnevnika« osobito su zaslužni radnici Arhiva Hrvatske, direktor Bernard Stulli i arhivisti Metod Hrg, Ivan Filipović i Josip Kolanović. Uz Arhiv Hrvatske, za objavljivanje »Dnevnika« zainteresirao se 1973. Institut za hrvatsku povijest (danas Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu), zatim *Liber* (1977) i *Kršćanska sadašnjost* (1984), dok Savjet za naučni rad još od 1974. financijski podržava taj izdavački podhvat.

Glavni dio pripremnoga posla na izdavanju »Dnevnika« napravili su arhivisti Metod Hrg i Josip Kolanović, koji su latinski tekst priredili, preveli na hrvatski te sastavili komentar i kazala, urednik dr. Dragutin Pavličević, recenzenti prof. dr. Igor Karaman, dr. Bernard Stulli i prof. dr. Nikša Stančić te lektori akademik Veljko Gortan za latinski tekst i Branko Erdeljac za hrvatski tekst.

U ovom prvom svesku, osim uobičajenoga uredničkog predgovora, s raznim objašnjenjima o radu na izdavanju »Dnevnika«, nalaze se još tri vrlo zanimljiva i značajna priloga koji upotpunjuju sam »Dnevnik« kao historiografsku cjelinu. U studiji »Hrvatske zemlje u Vrhovčevo doba (1790—1827)«, ovdje uvrštenoj da posluži boljem razumijevanju »Dnevnika«, Jaroslav Šidak je prikazao hrvatske zemlje od smrti Josipa II. do propasti Mletačke Republike (1790—1797), hrvatske zemlje od pada Mletačke Republike do dolaska Francuza (1797—1805), franciscejski apsolutizam i obnovu ustavnosti i preteče preporodnoga pokreta. U studiji »Maksimilijan Vrhovac, život i djelo (1752—1827)« dr. Dragutin Pavličević je prikazao Vrhovčev životni put, Vrhovčevu djelatnost na stolici zagrebačkoga biskupa, njegov rad na pokretanju gospodarskoga razvoja u Hrvatskoj, Vrhovčevo djelovanje u političkom životu, rad na kulturnom polju oko jezika i pisma, rad na skupljanju narodnoga blaga te Vrhovčev rad na hrvatskom narodnom preporodu. U prilogu »Metod našeg izdanja« mr. Josip Kolanović je obrazložio rad na pripremi izvornika »Dnevnika« za objavljivanje, a u prilogu »Dnevnik Maksimilijana Vrhovca kao povijesni izvor« Kolanović je prikazao »Dnevnik« u historiografiji, opis, opseg i cjelovitost »Dnevnika«, njegove priloge i tijek pisanja, »Dnevnik« kao povijesni izvor i građu koja nadopunjuje podatke »Dnevnika«.

Značenje Vrhovčeva »Dnevnika« je višestruko jer svjedoči o vremenu napoleonskih ratova koji su Evropi donijeli velike promjene u raznim oblicima, od društveno-političkih pa do državnih. I među Hrvatima je, pored ostalih previranja, osobito bio buran politički život. To je doba jakoga mađarskog pritiska na hrvatske krajeve i kad su Hrvati, predvođeni Maksimilijanom Vrhovcem, nastojali izboriti što veću nacionalnu samostojnost. »Dnevnik« je, prvenstveno, svjedočanstvo o Vrhovčevu životu, radu i djelovanju: kao bi-

skupa, banskoga namjesnika i sudionika u cjelokupnom političkom, crkvenom i kulturnom životu Hrvatske, zatim dragocjeni izvor u obliku sažetih vijesti, prikaza i podataka o raznim vojnim, kulturnim, političkim i općenito društvenim zbivanjima i mnogim osobama, kako iz Hrvatske tako i o važnijim političkim događanjima u Evropi. Dnevnik, osobito, sadrži različite i dragocjene podatke o kulturnoj povijesti Hrvatske, o ondašnjem svakodnevnom životu u Zagrebu, razne podatke o gospodarskoj povijesti, itd.

U ovom svesku nalazi se dio »Dnevnika« od 30. prosinca 1800. do konca 1809, latinski i hrvatski tekst paralelno. Pored već navedenih općih društvenih, političkih, kulturnih i drugih kretanja u Hrvatskoj, ovaj je svezak sadržajno vezan s ratovima treće i četvrte koalicije protiv Napoleona, vođenima neposredno uz Hrvatsku, a i na njezinu teritoriju, te je bogat podacima o svim ondašnjim općim zbivanjima.

Svakako, »Dnevnik« Maksimilijana Vrhovca je doista prava riznica velikog broja raznih podataka, i to iz vremena koje u hrvatskoj historiografiji ne obiluje sličnim izvornim materijalom, a ni historiografskim radovima o tom razdoblju. I pothvat zagrebačkih izdavača je za primjer u sličnim izdavačkim projektima. Kao takav, odavanje je ne samo priznanja Maksimilijanu Vrhovu, središnjoj figuri čitavoga hrvatskog javnog života u drugoj polovici XVIII. i u prvoj četvrti XIX. stoljeća, nego i čin neprocjenjive kulturne vrijednosti.

Anđelko Mijatović

JELENA POPOV, NARODNI FRONT U VOJVODINI 1944—1953,
Novi Sad 1986, 424 str.

Knjiga Jelene Popov »Narodni front u Vojvodini 1944—1953« izašla je kao 27. svezak u seriji Monografije koju izdaje Filozofski fakultet u Novom Sadu, Institut za istoriju. Recenzenti knjige su dr. Branko Petranović i dr. Nikola L. Gaćeša. Knjiga pripada još razmjerno malobrojnim, ali ipak sve učestalijim, historiografskim radovima o povijesti socijalističke Jugoslavije.

J. Popov je odabrala za istraživačku temu Narodni front u Vojvodini od 1944. do 1953. godine jer smatra da je Narodni front imao u tom razdoblju jednu od bitnih funkcija u ostvarivanju politike Komunističke partije Jugoslavije. Opredjeljenje za proučavanje Narodnog fronta u Vojvodini autorica argumentira postojanjem određenog broja »izvanredno značajnih i karakterističnih regionalnih specifičnosti« čije se znanstveno »razjašnjavanje javlja kao neophodan preduslov za dobro i celovito sagledavanje narodnofrontovskog fenomena u jugoslovenskim razmerama«. (6) Inače, ona smatra da je Narodni front u Jugoslaviji specifična, originalna i u povijesti socijalističkih revolucija jedinstvena politička organizacija. Imao je mnogostruko značenje u ostvarivanju političkih koncepcija i zamisli KPJ o promjenama jugoslavenskog društva. U toku narodnooslobodilačke borbe javio se kao široki pokret patriotskih snaga protiv okupatora i domaćih izdajica i, istodobno, kao politička osnovica nove

FILOZOFSKI FAKULTET ZAGREB - HUMANISTIČKE I DRUŠTVENE ZNANOSTI

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
ИНСТИТУТ ХОРВАТСКОЙ ИСТОРИИ

RADOVI

VOL. 21

ZAGREB

1988.

RADOVI	VOL. 21	str. 1—296	Zagreb 1988.
--------	---------	------------	--------------

FILOZOFSKI FAKULTET ZAGREB - HUMANISTIČKE I DRUŠTVENE ZNANOSTI

Izdavač: ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST

UREDNIČKI ODBOR

Branka BOBAN, Zagreb, Mirjana GROSS, Zagreb, Josip LUČIĆ, Zagreb, Marijan MATICKA, Zagreb, Ivan OČAK, Zagreb, Tomislav RAUKAR, Zagreb, Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Josip LUČIĆ, Zagreb

Adresa uredništva: Filozofski fakultet Zagreb — Humanističke i društvene znanosti, Zagreb, Krčka 1

Časopis izlazi jednom godišnje

Cijena ovog broja iznosi 4.000 din

Izdavanje časopisa sufinancira Samoupravna interesna zajednica za znanstveni rad SR Hrvatske - VII.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu SR Hrvatske br. 6859/1 od 5. X. 1982. časopis »Radovi« osloboden je plaćanja poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Republičkom komitetu za informacije SR Hrvatske pod br. UP-547/2 — 84 — 1984.

R A D O V I 2 1

Za izdavača
dr. Nikša Stančić

Tehnički urednik
Franjo Čuješ

SURADNICI U OVOM BROJU

AGIČIĆ DAMIR, prof. Davor

ANTOLJAK dr. STJEPAN, Zajeva 15, Zagreb

BERTOŠA SLAVEN, student, Filozofski fakultet, Zagreb

BUDAK mr. NEVEN, Filozofski fakultet, Zagreb

ČORALIĆ LOVORKA, student Filozofski fakultet, Zagreb

JELIĆ-BUTIĆ dr. FIKRETA, Institut za radnički pokret, Zagreb

JURIŠIĆ mr. IVAN, Zavod za hrvatsku povijest FF, Zagreb

KARAMAN dr. IGOR, Ružmarinka 5, Zagreb

LUČIĆ dr. JOSIP, Zavod za hrvatsku povijest FF, Zagreb

MATICKA dr. MARIJAN, docent Filozofski fakultet, Zagreb

MIJATOVIĆ ANĐELKO, profesor, Susedgrad, Zagreb

MIROŠEVIĆ mr. FRANKO, Zavod za prosvjetno-pedagošku službu Zagreb

OČAK dr. IVAN, Zavod za hrvatsku povijest FF, Zagreb

PAVLIČEVIĆ dr. DRAGUTIN, Zavod za hrvatsku povijest FF, Zagreb

SEKULIĆ ANTE, prof. Zagreb

VRANJEŠ-ŠOLJAN dr. BOŽENA, Zavod za hrvatsku povijest FF, Zagreb

WOJTISKA HENRYH, Varšava, Poljska

ŽIVKOVIĆ dr. PAVAO, Filozofski fakultet, Zadar
